

ANNA SKOWROŃSKA

**KILKA NIE DRUKOWANYCH DOKUMENTÓW BISKUPA TOMASZA I
Z LAT 1239—1259**

Podczas prac wstępnych nad kancelarią biskupów wrocławskich w latach 1207—1268 natrafiłam na szereg dokumentów nie drukowanych. Poniżej publikuję ich pierwszą partię sądząc, iż udostępnienie ich w takiej formie rzuci nieco światła na pewne zagadnienia z zakresu dyplomatyki śląskiej XIII w., w szczególności zaś przyczyni się do bliższego poznania dziejów biskupiej kancelarii wrocławskiej. Zagadnieniu temu bowiem poświęcono dotychczas niewiele uwagi. Pewnymi problemami dotyczącymi organizacji kancelarii zajął się w jednym z rozdziałów pracy poświęconej dziejom biskupstwa wrocławskiego Pfitzner¹; interesują go one jednakże głównie z punktu widzenia ogólnej struktury prawno-administracyjnej diecezji. Zupełnie marginesowo o zagadnienie kancelarii, a nawet ściślej kancelariatu, zahacza w swoich *Dziejach Kościoła na Śląsku* Silnicki². Podobnie też traktuje je Samulski w pracy o kapitule wrocławskiej³. Omówieniem cech zewnętrznych dokumentów biskupów wrocławskich od czasów najdawniejszych do r. 1319 zajmuje się dysertacja Allamody⁴. Autor ten, ograniczywszy się jednak do szczegółowej analizy kształtów liter i znaków pisarskich oraz badania ich rozwoju w rozpatrywanym przez siebie okresie czasu, nie wysnuwa żadnych ogólniejszych wniosków dotyczących stosunku pisma dokumentów do jego proveniencji kancelaryjnej. Dla okresu obejmującego lata 1290—1319 istnieje praca Latuska, poświęcona omówieniu cech wewnętrznych dokumentów biskupów⁵.

¹ J. Pfitzner, *Besiedlungs- und Verfassungs-, und Verwaltungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes*, Reichenberg i. B. 1926, s. 206—216.

² T. Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła na Śląsku do końca w. XIV* (Historia Śląska, PAN, II, Kraków 1939, s. 73).

³ R. Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter*, Weimar 1940, s. 40—41.

⁴ H. Allamoda, *Beiträge zur Geschichte der äusseren Merkmale der ältesten Breslauer Bischofsurkunden bis zum Jahre 1319*, Breslau 1934.

⁵ W. Latussek, *Beiträge zur Geschichte der inneren Merkmale der Breslauer Bischofsurkunden von 1290—1319*, Breslau 1938.

Jak więc z powyższego zestawienia wynika, wrocławska kancelaria biskupia jest zagadnieniem prawie zupełnie nie opracowanym. Badania nad nią opierać się będą zatem na materiale wprawdzie znanym, ale nie wykorzystanym pod kątem zainteresowań związanych z całością problematyki kancelaryjnej. Podstawę źródłową tych badań stanowić będą w pierwszym rzędzie dokumenty biskupów Wawrzyńca (1207—1232) i Tomasza I (1232—1268). Stan zachowania tych materiałów przedstawia się następująco: dokumenty biskupa Wawrzyńca w ilości 45 dochowały się w 33 oryginałach i 12 kopiach⁶. Większość z nich do r. 1945 wchodziła w skład zasobów archiwów wrocławskich (archiwum państwowe i miejskie oraz archiwum diecezjalne). Obecnie zaledwie 7 (6 oryginałów⁷ i 1 kopia⁸) znanych jest z przekazów bezpośrednich. Reszta dostępna jest w postaci fotokopii (oryginały)⁹ lub druków (kopie)¹⁰. Dokumenty te, z wyjątkiem 2 znanych jedynie ze streszczenia Grünhagena w *Regestach śląskich*¹¹, były drukowane. Wśród dokumentów Tomasza I na ogólną ilość 92 przetrwało do 1945 r. 45 oryginałów i 47 kopii. Obecnie w przekazach bezpośrednich znamy 9 oryginałów¹² i 19 kopii¹³, z tego 1 oryginał i 8 kopii dotychczas nie drukowane. Prócz tego 8 oryginałów i 2 kopie znane są z fotokopii¹⁴. Reszta dokumentów dostępna jest jedynie z druków (14 oryginałów i 20 kopii) lub regestów (14 oryginałów, 6 kopii)¹⁵.

Dokumenty niżej drukowane pochodzą z przekazów rękopiśmiennych przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu. Są to 3 kopie i 1 oryginał. Dwa z nich, datowane na 30 III 1239 i 18 XI

⁶ Nie biorę pod uwagę wzmianek o dokumentach zawartych w źródłach późniejszych.

⁷ *Regesten*, nr 147, 265, 293, 312, 325, 339.

⁸ *Regesten*, nr 355.

⁹ S. Krzyżanowski, *Monumenta Poloniae paleographica*, Kraków 1908, fasc. 1; 1910, fasc. 2, oraz zbiory paleograficzne Biblioteki Katedr Historycznych Uniwersytetu Wrocławskiego.

¹⁰ W dwóch wypadkach posiadamy kopie zachowane w postaci fotografii z najstarszego kopiażu klasztoru na Piasku; obecnie w zbiorach Biblioteki Katedr Historycznych U. Wr.; por. *Regesten*, nr 215, 308.

¹¹ *Regesten*, nr 276, 316.

¹² *Regesten*, nr 527, 817, 889, 996, 1168, 1289, 1292, 1299 oraz 1022 drukowany poniżej.

¹³ *Regesten*, nr 498, 549, 582b, 693, 705, 807*, 861*, 915, 1041*, 1151, 1155, 1167, 1185, 1206, 1265*, 1303* oraz drukowane poniżej *Regesten*, nr 532, 618a, 884. Gwiazdki przy numerach regestów oznaczają dokumenty nie drukowane.

¹⁴ *Regesten*, nr 440a, 440b (2 eksp.), 488*, 496 (fals.), 546, 555b*, 560*, 684, 695*, 1032*. Por. przyp. 9.

¹⁵ *Regesten*, nr 592, 618b, 623a, 685, 862, 914, 926, 989, 993, 1079, 1146, 1194, 1295, 1304; 781, 840, 923, 1207, 26 VI 1256, 13 V 1263.

1254¹⁶, spisane razem na jednej karcie papierowej ręką XVI w., przeznaczone są dla jednego odbiorcy — szpitala trędowatych w Środzie Śląskiej. Treścią pierwszego jest nadanie temuż szpitalowi jednej wsi oraz dochodów z dwu innych. W treści jego znajduje się wzmianka o wcześniejszej darowiznie biskupa Wawrzyńca, co do której nie zachowało się jednakże żadne pisemne świadectwo. Dokument ten pod względem autentyczności nie budzi zastrzeżeń; zarówno jego treść, jak i lista świadków — 21 kanoników wrocławskich¹⁷ — przemawiają na jej korzyść. Nie kwestionowała jej także ani starsza, ani nowsza kilkakrotnie na ten dokument powołująca się literatura¹⁸. W drugim dokumencie dla szpitala w Środzie biskup potwierdza posiadanie wcześniej nabytych łąnów na przedmieściu tejże miejscowości oraz nadaje szpitalowi dziesięciny z tych łąnów. Także i ten dokument nie budzi zastrzeżeń pod względem treści i nie był w literaturze podawany w wątpliwość.

Trzeci z naszych dokumentów, z 1244 r., zachowany w kopii XV w. w *Liber niger*¹⁹, zawiera nadanie dziesięcin dla nowo poświęconego kościoła Marii Magdaleny w Karłowicach Wielkich w pow. grodkowskim. Podobnie jak i dwa poprzednie treścią swoją nie daje powodów do podejrzeń. Wreszcie ostatni dokument, z 30 IV 1259 r., dochował się w formie oryginału²⁰. Treścią jego jest układ zawarty przez biskupa Tomasza z młynarzem Konradem w sprawie dwóch młynów (6- i 7-kołowych) zbudowanych przez tego ostatniego koło Nysy. Podaje on dokładne oznaczenie podziału dochodów płynących z tychże młynów oraz określa sposoby ich wykorzystania. Szczególnie interesująca jest wzmianka dotycząca zastosowania siódmego koła w jednym z młynów *pro corticibus et lino vel canapo terendo*, przez co należy rozumieć użycie go do tłuczenia kory dębowej oraz tłoczenia oleju z lnu i konopi. Jest to chyba jedna z najwcześniejszych wiadomości o zastosowaniu koła młyńskiego do celów innych niż mielenie mąki. Dalej dokument ten przewiduje i ustala wielkość wkładów obydwu stron (biskupa i młynarza) w usuwanie szkód i zniszczeń urządzenia młynów. W sumie dokument ten stanowi niewątpliwie jedno z ciekawszych i bardziej szczegółowych źródeł do badania rozwoju gospodarki młynami i jest ciekawym świadectwem działalności biskupiej na tym polu²¹. Jeżeli chodzi o jego

¹⁶ *Regesten*, nr 532 i 884.

¹⁷ Przy identyfikacji świadków — kanoników wrocławskich — oparłam się na Samulskim, *op. cit.*

¹⁸ Por. zestawienie literatury do danego dokumentu, poniżej nr 1.

¹⁹ *Regesten*, nr 618a.

²⁰ *Regesten*, nr 1022.

²¹ Por. Pfitzner, *op. cit.*, s. 288 nn.

autentyczność, to tak jego treść wraz z listą świadków (z wyjątkiem dwóch nie znanych bliżej osób — Wincentego syna Hermana i Jana Zouca — to ludzie z najbliższego otoczenia biskupa, znani z szeregu innych dokumentów z tego okresu), jak i strona zewnętrzna (pismo, pieczęć) nie podlegają żadnym zastrzeżeniom.

Pismo dokumentu wyraźne i czytelne zdradza rękę wyrobioną, jakkolwiek niezbyt staranną (różna wielkość liter, odchylenie od pionu litery *l*). Pismo inwokacji bardziej staranne. *I* w inwokacji podobnie jak *N* w *nos* w intytulacji duże, w formie jak gdyby bardzo prymitywnego inicjału. Skrótory często stosowane, znane i powszechnie używane. Z właściwości ortograficznych warto zwrócić uwagę na dwukrotne zastąpienie *i* przez *e* (*molendenarius*, *molendenarii*). Identycznego pisma nie spotykamy w żadnym z zachowanych i dostępnych dziś oryginałów dokumentów biskupa Tomasza.

Z kolei wypadnie się jeszcze zatrzymać nad stroną formalną, przede wszystkim zaś nad dyktatem naszych dokumentów. Przyjrzyjmy się poszczególnym formułom. Tak więc wszystkie cztery dokumenty rozpoczynają się jednakowo brzmiącą inwokacją: *In nomine domini amen*. Jest ona prawie wyłącznie panującym w dokumentach Tomasza typem inwokacji (na 54 dokumenty opatrzone inwokacją 52 posiadają ją w wyżej podanym brzmieniu). Żaden z nich nie posiada arengi, co również stanowi typowe dla dokumentów tego wystawcy zjawisko (na 68 analizowanych dokumentów zaledwie 8 posiada arengę). Jeżeli chodzi o intytulację, to w jednym dokumencie (dla Środy, *Regesten*, nr 532) brzmi: *Nos Thomas dei gratia Wratislaviensis episcopus*; w brzmieniu tym użyta została 51 razy (na 68 ogółem zbadanych pod tym względem dokumentów). W trzech pozostałych dokumentach intytulacja występuje w identycznej formie: *Nos Thomas miseratione divina Wratislaviensis episcopus* (powtarza się w dokumentach 8 razy). Promulgacja: *Notum facimus universis hanc litteram inspecturis*, którą opatrzone są obydwa dokumenty dla Środy, w brzmieniu tym użyta jest tylko w tych dwóch wypadkach. Promulgacja dokumentu dla kościoła w Karłowicach: *Noverint universi presentem paginam inspecturi*, w identycznym brzmieniu zjawia się jeszcze raz²². Także formuła ta w dokumencie dla Konrada: *Notum facimus universis presentibus et futuris*, w takiej postaci użyta jest jeszcze tylko raz²³.

W protokole końcowym panuje większa niejednorodność brzmienia formuł. Korroboracja w każdym z naszych czterech dokumentów brzmi inaczej. Brak jakiegoś stałego wzoru dla tej formuły (podobnie, choć w mniejszym stopniu, zaznaczało się to przy promulgacji) jest charakterystyczny dla dyktatu dokumentów Tomasza. Zaledwie w paru wy-

²² *Regesten*, nr 705.

²³ *Regesten*, nr 1168.

padkach' dałoby się wydzielić w grupy — nie większe jednak od trzech — identycznie brzmiące korroboracje.

Jeżeli chodzi o formułę datacyjną, to w trzech dokumentach, mianowicie w obydwu dokumentach dla Środy i dokumencie dla Konrada, występuje ona w pełnym brzmieniu (miejsce wystawienia, rok, dzień, miesiąc), przy czym w dokumentach średzkich poprzedzona jest przez *data*, *datum*, w dokumencie Konrada przez *acta sunt*. W pierwszym dokumencie dla Środy i Konrada użyty został *annus incarnationis*, w drugim średzkim określenie *anno domini*. Datę dzienną i miesięczną oddano za pomocą kalendarza kościelnego. Warto podkreślić, że na 54 wypadki, w których występuje data miesięczna, tylko w 13 wypadkach wyraża się ją w tej formie, oddając ją w wypadkach pozostałych przy użyciu elementów kalendarza rzymskiego.

W dokumencie dla kościoła w Karłowicach brak miejsca wystawienia dokumentu oraz daty dziennej i miesięcznej. Formuła rozpoczyna się od *actum*, użyty jest *annus incarnationis*.

Kończąc uwagi nad dyktatem omawianych dokumentów, trzeba jeszcze zwrócić uwagę na listę świadków. Istnieje ona w pierwszym dokumencie dla Środy i w dokumencie Konrada. W pierwszym wypadku świadkują wyłącznie kanonicy wrocławscy w liczbie 21, w drugim obok kanoników występują osoby wchodzące w skład kancelarii biskupiej: kanclerz Piotr, kapelani Leonard i Demetriusz, notariusze Wojsław i Andrzej oraz wchodzący w skład dworu biskupiego łowczy Henryk. O dwóch pozostałych świadkach — Wincentym, synu Hermana, i Janie Zouca — nic bliższego nie da się powiedzieć.

W odniesieniu do personelu kancelaryjnego nasuwa się pewna uwaga. Na podstawie zestawienia wymienionych w naszym dokumencie osób działających w kancelarii biskupiej i porównania z wykazem kanoników wrocławskich, sporządzonym przez Samulskiego, da się zauważyć, iż wszyscy oni, nie wyłączając kanclerza Piotra, godności kanoników osiągnęli po odbyciu pewnego „stażu” kancelaryjnego. Oczywiście na podstawie tak szczupłego materiału nie można czynić jakichkolwiek uogólnień, zdaje mi się jednak, że warto to spostrzeżenie zasygnalizować.

Na podstawie tych pobieżnych i nie pretendujących do miana dokładnej analizy rozważań nad dyktatem czterech dokumentów Tomasza wypadnie stwierdzić, że z jednej strony nie dało się zauważyć pomiędzy nimi zbyt daleko idących zbieżności w dyktacie, z drugiej strony nie stanowią one pod tym względem czegoś wyjątkowego w dokumentach Tomasza. Sprawa zbieżności w brzmieniu formuł protokołu wstępnego oraz wielka niejednorodność formuł końcowych w jakiś sposób rzutuje na zagadnienie prawidłowości w procesie wygotowywania dokumentów Tomasza. Jednakże uwagi te wymagają bardzo gruntownej konfrontacji z całością materiału i dokładnej jego analizy.

Nr 1

Wrocław, 30 marca 1239

Tomasz, biskup wrocławski, nadaje szpitalowi trędowatych w Środzie Śląskiej wieś Jastrzębce oraz dochody ze wsi Mierczyce i Olszany.

A. Oryginal zaginiony.

B. Kopia XVI w. spisana na karcie papierowej razem z kopią innego dokumentu biskupa Tomasza dla tego samego odbiorcy (por. niżej nr 3). Wrocław, Archiwum Archidiecezjalne, sygn. AAA 40¹.

Regest: a. Regesten, nr 532; b. O. Meinardus, *Das Neumarkter Rechtsbuch (Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, 1906, II, 214—215)*; c. *Codex diplomaticus Silesiae*, cz. 2, I, nr 104.

Literatura: 1. J. Heyne, *Dokumentierte Geschichte des Bistums und Hochstiftes Breslau, Breslau 1860, I, 270, 393*; 2. O. Meinardus, *Das Neumarkter Rechtsbuch, 24, 214—215*; 3. M. Treblin, *Beiträge zur Siedlungsgeschichte des ehemaligen Fürstentums Schweidnitz (Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, 1908, VI, 38)*; 4. L. Schulte, *Kostenblut (Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens, 1913, XLVII, 265)*; 5. A. Moepert, *Die Ortsnamen des Kreises Neumarkt, Breslau 1935, 25*; 6. F. Schilling, *Der Ursprung und Frühzeit des Deutschtums in Schlesien und im Lande Lebus, Leipzig 1938, 161, 216, przyp. 1451.*

In nomine domini amen. Nos Thomas dei gracia Wratislaviensis episcopus² notum facimus universis hanc litteram inspecturis, quod pauperibus de Nouo Foro³ manum misericordie porrigentes, qui quanto divino iudicio ab hominum convictu longius sunt abiecti, tanto potius beneficio ecclesie, que mater est pauperum, debent confoveri, de consensu et bona voluntate fratrum et canonicorum nostrorum in sustentationem misere vite ipsorum concedimus eis et in perpetuum confirmamus villam Valcanagy⁴ cum suis maldratis, nobis iure episcopali pertinentibus; cuius ville maldratas partim eisdem dederat antecessor noster, bone memorie Laurencius episcopus⁵, et nos reliquas paciores, considerata necessaria paupertate dictorum pauperum, eisdem in tota

¹ Noty dorsalne, por. nr 3, przyp. 1.

² Tomasz I, biskup wrocławski 11 VIII 1232—31 V 1268.

³ Szpital trędowatych w Środzie Śląskiej, ulundowany przez Henryka Brodatego prawdopodobnie jeszcze za życia Wawrzyńca, biskupa wrocławskiego, a więc przed 1232 r., por. niżej przyp. 5 oraz literaturę Vita sanctae Hedvigis (Scriptores rerum Silesiacarum, Breslau 1839, II, 31—32, przyp. 1); J. Heyne, *Urkundliche Geschichte der königlichen Immediat-Stadt Neumarkt, Glogau 1845, 16*; tenże (1, s. 268 nn.); O. Meinardus (2, s. 24); P. Kindler, *Geschichte der Stadt Neumarkt, Neumarkt 1934, I, 12, 113*; H. Hoffmann, *Die Kirchen in Neumarkt, Breslau 1937, 31.*

⁴ Jastrzębce, pow. Środa Śląska, występują po raz pierwszy w tym dokumencie. Por. L. Schulte (4, s. 265) oraz A. Moepert (5, s. 25).

⁵ Wawrzyńiec, biskup wrocławski 1207 — 7 VII 1232; nie zachował się żaden dokument potwierdzający tę darowiznę.

dicta villa maldratas duximus liberaliter et misericorditer concedendas. Addimus eciam eis sex mansos circa Nouum Forum, quos habuit Hilarius a nostro antecessore⁶. Manum autem supernam gracie huic loco impo-
nentes domino Friderico domus ipsius⁷ et omnibus successoribus eius redditus constituimus imperpetuum duodecim marcarum, ut tanto facilius rectori domui eidem accedat, quanto cercius sibi senserit iam provisum; redditus autem ipsos assignamus in villis Mercisco⁸ et Olsane⁹, quos prius habuit Johannes de Zgorzelcz¹⁰ ob gratiam nomine ecclesie Wratislaviensis per antecessorem nostrum sibi factam. Ut autem ista omnia dictis pauperibus firma sint et quieta, presentem litteram sigilli nostri et capituli appensione duximus roborandam. Data anno incarnationis domini MCCXXXIX^o in choro Wratislaviensi — ecclesie quarta feria paschali, presentibus: P[etro] preposito¹¹, C[risano] decano¹², B[oguslao] archidiacono¹³, B[oguslao] scolastico¹⁴, L[aurentio] custode¹⁵, Johanne Venczli¹⁶, Adam presbitero¹⁷, Sdislao magistro¹⁸, Adam¹⁹, Johanne²⁰,

⁶ O osobie Hilarego nic bliżej nie wiadomo; por. F. Schilling (6, s. 161); podobnie jak wyżej nie dochował się żaden dokument potwierdzający nadanie owych sześciu łonów przez biskupa Wawrzyńca.

⁷ Fryderyk, rektor szpitala trędowatych w Środzie Śląskiej, prawdopodobnie identyczny z wymienionym w dokumencie biskupa Tomasza dla tegoż szpitala z r. 1254 Fryderykiem. Por. niżej nr 3, przyp. 4 oraz O. Meinardus (2, s. 24).

⁸ Mierzyce, pow. Legnica, występują w tym dokumencie po raz pierwszy; por. E. Tzschersich, Beiträge zur Geschichte des Landkreises Liegnitz bis zur Mitte des 16. Jhdts. (Mitteilungen des Geschichts und Altertums-Vereins zu Liegnitz, 1928, s. 280); A. Zum Winkel, Zur Namenkunde des Liegnitzer Landes (ibid., s. 381).

⁹ Olszany, pow. Świdnica. Por. Liber fundationis episcopatus Wratislaviensis (Codex diplomaticus Silesiae, XIV, 124) oraz M. Treblin (3, s. 38).

¹⁰ Jan ze Zgorzelca (de Zgorzelcz), osoba bliżej nie znana.

¹¹ Piotr, prepozyt kapituły wrocławskiej 1 V 1226—30 III 1239, wuj biskupa Tomasza. Por. R. Samulski, Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter, Weimar 1940, 21—24, 48, 55, 70, 122, 125, 130, 148.

¹² Krzyżan, dziekan wrocławski, w godności tej wymieniony tylko w tym dokumencie. Ibid., s. 25 n., 33 n., 71, 150. K. Maleczyński, Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich, Wrocław 1951, s. 104, 114, 191, 192, 220, 221, identyfikuje go z notariuszem Brodatego, a następnie z podkanclerzym krakowskim.

¹³ Bogusław, archidiacon wrocławski 30 III 1239—10 II 1240. Samulski, op. cit., s. 22—24, 29 n., 150.

¹⁴ Bogusław, scholastyk wrocławski 1223 — 30 III 1239. Ibid., s. 29 n., 37, 55, 148.

¹⁵ Wawrzyniec, kustosz wrocławski 16 VI 1219—4 IX 1239. Ibid., s. 39, 149.

¹⁶ Jan, syn Wacława (Wenczli), kanonik wrocławski znany tylko z tego dokumentu. Ibid., s. 150.

¹⁷ Adam, presbiter, znany tylko z tego dokumentu. Ibid., s. 150.

¹⁸ Zdzisław, kanonik wrocławski 25 V 1223—1244. Ibid., s. 39, 56, 71, 120, 149.

¹⁹ Adam, kanonik wrocławski 15 VI 1233—6 XII 1248. Ibid., s. 95, 150.

²⁰ Jan, kanonik wrocławski 25 V 1223—30 III 1239. Ibid., s. 149.

Adelberto²¹, Johanne Radomoli²², Martino²³, Wilhelmo²⁴, Gosuino magistro²⁵, Przibislao²⁶, Gregorio Acorde²⁷, Emissone²⁸, Arnoldo²⁹, Nicolao³⁰, Henrico³¹ et aliis multis canonicis ecclesie nostre.

Nr 2

1244

Tomasz, biskup wrocławski, poświęciwszy kościół Marii Magdaleny w Karłowicach Wielkich, nadaje mu dziesięciny z kilku imiennie wyliczonych wsi.

A. Oryginał zaginiony.

B. Kopia XV wieku, Wrocław, Archiwum Archidiecezjalne, sygn. Liber niger, fol. 421^v—422¹.

Regest: a. Regesten, nr 618a.

Literatura: 1. *Liber fundationis episcopatus Wratislaviensis (Codex diplomaticus Silesiae, XIV, wstęp, s. LIV)*; 2. E. Michael, *Die schlesische Kirche und ihr Patronat im Mittelalter unter polnischen Recht, Görlitz 1926, s. 156—157*; 3. J. Pfitzner, *Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Breslauen Bistumslandes, Reichenberg 1926, s. 326*.

In nomine domini amen. Noverint universi presens paginam inspecturi, quod nos Thomas miseracione divina Wratislaviensis episcopus² dedicata ecclesia ad honorem dei et beate Marie Magdalene in villa

²¹ Wojciech (Adalbert), kanonik wrocławski, znany tylko z tego dokumentu. *Ibid.*, s. 150.

²² Jan, syn Radomiła (Radomili), znany tylko z tego dokumentu. *Ibid.*, s. 150.

²³ Marcin, kanonik wrocławski 30 III 1239—30 VIII 1263; według Samulskiego identyczny z Marcinem, synem Przybysława, bratem biskupa Tomasza. *Ibid.*, s. 55, 71, 107, 120, 150.

²⁴ Wilhelm, kanonik wrocławski, 17 IV 1226—1250, prawdopodobnie identyczny z Wilhelmem z Nysy, późniejszym biskupem lubuskim. *Ibid.*, s. 55, 57, 143, 149.

²⁵ Goswin, kanonik wrocławski 30 III 1239—1254, następnie lekarz książy. *Ibid.*, s. 17, 53, 95, 104, 107, 112 n., 128, 133, 145, 150.

²⁶ Przybysław, kanonik wrocławski 28 VI 1203—30 III 1239. *Ibid.*, s. 95, 147

²⁷ Grzegorz Acorde (?); kanonik wrocławski Grzegorz występuje w latach 1 XI 1235—10 IX 1256. *Ibid.*, s. 150.

²⁸ Emissio, kanonik wrocławski, znany tylko z tego dokumentu. *Ibid.*, s. 150.

²⁹ Arnold, kanonik wrocławski 17 IV 1226—30 III 1239. *Ibid.*, s. 150.

³⁰ Mikołaj, kanonik wrocławski, być może identyczny z Mikołajem, synem Ryszarda (Ricardi), 1 XI 1235—2 III 1295. *Ibid.*, s. 17, 70, 126, 138, 150.

³¹ Henryk, kanonik wrocławski; według Samulskiego identyczny z Henrykiem Kietliczem (Kittlitz), 25 V 1223—30 III 1239. *Ibid.*, s. 17, 72, 149.

¹ W nagłówku czerwonym atramentem i na marginesie mniejszymi literami: Donatio decimarum ad ecclesiam in Karłowicz facta per dominum Thomam episcopum Wratislaviensium.

² Tomasz, biskup wrocławski. Por. wyżej nr 1, przyp. 2.

nostra Karlouicz³, contulimus eidem ecclesie pro sustentatione ministrorum, qui in ipsa successive perpetuo deservient, decimas harum villarum, quarum nomina sunt hec: ipsam villam in qua est ecclesia cum terra et decima et Petri Cosische⁴ et villam Ryzonis⁵ et Goscham⁶ et Nouam villam Carlouice⁷ cum eo, quod fuit Marconis⁸; et in dotem eiusdem ecclesie tres marcas argenti dedimus, tredecim modios sili-ginis et octo avene. Ut autem hec nostra donatio firma et inviolabilis permaneat, presens scriptum relinquimus noticie posteriorum, sigilli nostri munimine roboratum. Actum anno dominice incarnationis M^oCCXL quarto.

Nr 3

Wrocław, 18 listopada 1254

Tomasz, biskup wrocławski, zatwierdza w posiadaniu szpitala trę-dowatych w Środzie Śląskiej trzy i pół łana zakupione niegdyś przez (rektora) Fryderyka oraz nadaje temuż szpitalowi dziesięcinę z tych łanów, należącą dotychczas do kościoła w Ołtaszynie.

A. Oryginał zaginiony.

B. Kopia XVI w., spisana na karcie papierowej razem z kopią innego doku-mentu biskupa Tomasza dla tego samego odbiorcy (por. wyżej nr 1). Wrocław, Archiwum Archidiecezjalne, sygn. AAA 40¹.

Régest: a. Regesten, nr 884.

Literatura: 1. J. Heyne, *Dokumentierte Geschichte des Bistums und Hochstiftes Breslau*, Breslau 1860, I, s. 393, 474; 2. J. Soffner, *Geschichte der katholi-schen Pfarrei Oltaschin*, Breslau 1875, s. 4; 3. E. Michael, *Die schlesische Kirche und ihr Patronat im Mittelalter unter polnischen Recht*, Görlitz 1926, s. 99.

³ Karłowice Wielkie, pow. Grodków, występują po raz pierwszy w tym doku-mencie. Por. *Liber foundationis*, s. 28, przyp. 310; H. Neuling, *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchliche Stiftungen*, Breslau 1902, s. 121; E. Michael (2, s. 156—157).

⁴ Kasischka, pow. Grodków, wymieniona jako wieś i folwark u J. G. Kniego, *Alphabetisch-statistisch-topographische Übersicht der Dörfer, Flecken, Städte und anderen Orte der königlichen Preussischen Provinz Schlesien*, Breslau 1845, s. 276; w wykazie miejscowości w *Schlesische Ortschaftsverzeichnis*, I, Breslau 1941, s. 172, określona jako oznaczenie nie używane. Por. *Liber foundationis*, s. 35, przyp. 437; E. Michael (2, s. 156).

⁵ Rysiówice, pow. Grodków, występują po raz pierwszy. Por. *Liber foundationis*, s. 27, przyp. 307; E. Michael (2, s. 156).

⁶ Goraszowice, pow. Grodków, identyfikacja według uwagi rękopiśmiennej w egzemplarzu *Regestów śląskich*, I (Regesten, nr 618a); *Liber foundationis* nie podaje wyraźnej identyfikacji. Por. s. 22, przyp. 358, s. 25—26, przyp. 289, s. 33, przyp. 396.

⁷ Karłowice Małe, pow. Grodków, występują po raz pierwszy. Por. *Liber funda-tionis*, s. 23, przyp. 271; E. Michael (2, s. 156).

⁸ O osobie Marka ani o tym, co posiadał, nic bliżej nie wiadomo.

¹ Noty dorsalne, ręką końca XVI w.: Kauf über 3½ Huben zum Probstey von der Stadt Neumarkt, 40 AAA.

In nomine domini amen. Nos Thomas miseracione divina Wratislaviensis episcopus ² [notum ^a facimus ^a] universis hanc litteram inspecturis, quod cum quidam mansi tres et dimidius essent ad civitatem Noui Fori ³ pertinentes et cum olim dominus Fridricus ⁴ eosdem mansos emisset pro hospitale infirmarum mulierum ⁵ hereditarie retinendos ipsorum decimacione ad ecclesiam de Oltachin ⁶ pertinente. Nos considerantes per hoc predicti hospitalis inquietudinem et precipue nimiam paupertatem prefati hospitali mulierum leprosarum in Nouo Foro ³, recompensatione facta est ecclesia de Oltachinn ⁶ decimas in eisdem contulimus perpetuo possidendas; ecclesie vero dicte de Oltachin decimas tantum valentes in alio loco assignavimus. In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentem litteram sigilli nostri munimine duximus roborandam. Datum in Wratislavia anno domini M^o ducentesimo quinquagesimo quarto, in octava sancti Martini.

Nr 4

Nysa, 30 kwietnia 1259

Tomasz, biskup wrocławski, zawiera umowę z młynarzem Konradem, w której określa sposoby wykorzystania dwóch młynów zbudowanych pod Nysą przez tegoż Konrada oraz oznacza sposób podziału dochodów płynących z nich.

A. Oryginał pergaminowy, dobrze zachowany; złożony raz poziomo i dwukrotnie pionowo. Atrament brązowy, liniowania brak. Wymiary: szerokość 23,4 cm, wysokość 13,5 cm, zakładka 1,8 cm. Wrocław, Archiwum Archidiecezjalne, sygn. QQ 19¹.

B. Kopia XV w., tamże, sygn. Liber niger, fol. 422.

a-a Brak w kopii, prawdopodobnie na skutek przeoczenia kopisty B, uzupełnione na podstawie brzmienia promulgacji dokumentu poprzedniego. Por. wyżej nr 1 oraz uwagi dotyczące dyktatu publikowanych dokumentów we wstępie.

² Tomasz, biskup wrocławski. Por. wyżej nr 1, przyp. 2.

³ Środa Śląska, miasto powiatowe na Śląsku.

⁴ Fryderyk, być może identyczny z Fryderykiem, rektorem szpitala trędowatych, wspomnianym w dokumencie biskupa Tomasza z r. 1239 (wyżej nr 1, przyp. 7). W literaturze określany jest jako mieszczanin średzki. Por. J. Heyne (1, s. 474); J. Solfner (2, s. 4); Regesten, nr 884; E. Michael (3, s. 99).

⁵ O szpitalu trędowatych w Środzie Śląskiej por. wyżej nr 1, przyp. 3.

⁶ Oltaszyn, pow. Wrocław, wspomniany w r. 1204 jako własność klasztoru na Piasku, w r. 1227 został przez tenże klasztor odstąpiony biskupstwu wrocławskiemu. Por. J. Solfner (2, s. 4); P. Heftner, Ursprung und Bedeutung der Ortsnamen im Stadt- und Landkreise Breslau, Breslau 1910, s. 120; Codex diplomaticus Silesiae, wyd. K. Maleczyński, Wrocław 1956, I, s. 270, przyp. 11.

¹ Noty dorsalne: w środku ręką XIII w.: Super molendinum in Nyza privilegium, poniżej: M^oCCLIX QQ 19 oraz nieczytelne znaki; powyżej ręką XVIII w.: Thomae episcopi.

Regest: a. *Regesten*, nr 1022; b. C. Grünhagen, G. Korn, *Regesta episcopatus Vratislaviensis, Breslau 1864*, s. 49; c. *Codex diplomaticus Silesiae*, cz. 2, I, nr 199.

Literatura: 1. A. Knoblich, *Herzogin Anna von Schlesien, Breslau 1865, Anhang*, s. 13, nr 11; 2. J. Pfitzner, *Besiedlungs-, Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Breslauer Bistumslandes, Reichenberg 1926*, s. 287, 288 nn., 299, 300, 309, 346, 348.

In ^a nomine domini amen. Nos Thomas miseracione divina Vratislaviensis episcopus ² notum facimus universis presentibus et | futuris, quod Conradus molendinarius de Antiqua villa ³ duo molendina, unum circa curiam nostram in Niza ⁴ et aliud extra civitatem, construxit cum | nostro auxilio et certa pecunie quantitate, tali forma pacti inter nos et dictum C[onradum] legitime observanda ^b: molendinum, quod est in civitatis municione, debet | habere sex rotas, de quibus dictus C[onradus] et sui heredes terciam partem omnium utilitatum percipient, que de dicto molendino proveniunt, nobis vero due porciones | et nostris successoribus pertinebunt; porci autem conservabuntur per medium in eodem molendino. Addimus etiam eidem C[onrado] insulam nostram cum orto, que | adiacet eidem molendino. Item de molendino inferiori, quod iacet extra civitatem, de sex rotis similiter ut in superiori omnium terciam percipiet porcionem, | nos vero duas, sed porci per medium conservabuntur ibidem. Ad septimam autem rotam, que est ibidem, nullum habebimus respectum, sed pro corticibus et lino vel canapo | terendo eiusdem molendinarii usibus deputamus. Si autem gravis destructura ipsis molendinis acciderit, ita, quod clausura apue rumpatur in aliqua | parte vei molendina succendantur casualiter vel per aque impetum destruantur, ad reparacionem eorundem nos apponemus duas partes, dictus vero | C[onradus] terciam. In aliis autem fracturis stagnorum vel aliquo alio parvo impedimento molendinorum dictus C[onradus] virgas succidet seu ligna | et curam suis geret sumptibus diligentem et nos ea faciemus duci pro opere molendini. Absolvimus etiam dictum C[onradum] ab omni solucione census | et collecte sive quolibet expedicionis gravamine ut in nostro tutus et securus ab omni inquietudine perseveret servicio diligens et fidelis. Et ne | super hiis aliqua imposterum ambiguitas oriatur, molendina et condiciones supradictas sibi et heredibus suis auctoritate presentium | confirmamus, nostram sibi dari litteram

^a Pisma identycznego nie spotykamy w żadnym z zachowanych i dostępnych dziś dokumentów. Por. wyżej uwagę we wstępie.

^b Pierwotnie observata A.

² Tomasz, biskup wrocławski. Por. wyżej, nr 1, przyp. 2.

³ Nysa Średnia Wieś (Altstadt Neisse oder Mittel-Neuland). Por. J. G. Knie, *Übersicht der Dörfer*, s. 7, 439.

⁴ Nysa, miasto powiatowe na Śląsku.

facientes sigilli munimine consignatam. Acta sunt hec in Niza, anno dominice incarnationis M^oCC^oL | nono, in vigilia Philippi et Jacobi apostolorum. Presentibus hiis: domino Ecardo⁵, domino Leonardo⁶, magistro Francone⁷ canonicis | Wratislaviensibus, domino Petro cancellario curie nostre⁸, Leonardo⁹, Demetrio¹⁰ capellanis nostris, Voyslao¹¹, Andrea¹² notariis curie nostre, | item presentis, militibus nostris: Henrico venatore¹³, Vincentio filio Hermannj¹⁴, Johanne Zouca¹⁵ et aliis multis^c.

^c Przez dwa poziome nacięcia w zakładce, na niciach jedwabnych czerwonych przewidziona pieczęć owalna biskupa Tomasza. Średnica: 5,5 cm, 3,5 cm. W polu stojąca postać biskupa z pastorałem w lewej ręce. Napis w otoku: † S THOME DI GRA WRATISLAVIEN EPI. Por. A. Schulz, *Die schlesischen Siegel bis zum 1250, Breslau 1871*, s. 10, tabl. IV, 30; H. Krahrmer, *Beiträge zur Geschichte des geistlichen Siegels in Schlesien bis zum Jahre 1319 (Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens, 1935, LXIX, s. 11, 28)*.

⁵ Ekard z Kałkowa (Ecardus Polonus), kanonik wrocławski 5 I 1230—1 IV 1272. Por. R. Samulski, *Untersuchungen über die persönliche Zusammensetzung des Breslauer Domkapitels im Mittelalter, Weimar 1940*, s. 55, 70, 95, 106, 120, 129, 150; J. Pflitzner (2, s. 223).

⁶ Leonard (Starszy), kanonik wrocławski 25 II 1251—20 X 1271. Por. Samulski, *op. cit.*, s. 70, 107, 120, 151; Pflitzner (2, s. 222).

⁷ Franko, kanonik wrocławski 30 IV 1259—11 II 1285, według Samulskiego identyczny z Frankiem, archidiaconem legnickim i opolskim; por. *ibid.*, s. 95, 119, 151.

⁸ Piotr, kanclerz biskupi w latach 1258—1296; por. P. Pfitenhauer, *Urkunden des Klosters Kamenz (Codex diplomaticus Silesiae, X, nr 19, uwagi)*; Pflitzner (2, s. 209); Samulski, *op. cit.*, s. 40—41, 55, 70, 152.

⁹ Leonard (Młodszy), kapelan biskupi, wymieniany w dokumentach od r. 1258 (Regesten, nr 1005, 1041, 1046, 1630), kanonik wrocławski 5 IX 1261—26 VIII 1291. Por. Samulski, *op. cit.*, s. 107, 126, 152.

¹⁰ Demetriusz, kapelan biskupi, występuje w dokumentach od r. 1260 (Regesten, nr 1041, 1099), kanonik wrocławski 14 VII 1263—24 III 1272. *Ibid.*, s. 152.

¹¹ Wojśław, notariusz biskupi, w r. 1258 wymieniony po raz pierwszy w tej godności (Regesten, nr 1005), w latach 1251 i 1260 wspomniany jako kapelan (Regesten, nr 759, 1046), kanonik wrocławski 14 VII 1264—2 III 1285. *Ibid.*, s. 120, 129, 152.

¹² Andrzej, notariusz biskupi, występuje w dokumentach w tej godności lub jako kapelan w latach 1256—1272 (Regesten, nr 936, 1041, 1046, 1080, 1082, 1087, 1099, 1111, 1167, 1179, 1180, 1260, 1303, 1407); kilkakrotnie wymieniony w formule scripta per manum; prawdopodobnie będzie on identyczny z kanonikiem Andrzejem, drem dekr. z lat 1267—1279. *Ibid.*, s. 27, 29, 92, 94, 98, 121, 152.

¹³ Henryk, łowczy biskupi, występuje jeszcze raz na dokumencie z tegoż roku (Regesten, nr 1026). Por. Pflitzner (2, s. 205).

¹⁴ Wincenty, syn Hermana, znany tylko z tego dokumentu.

¹⁵ Jan Sówka (?) (Zouca), znany tylko z tego dokumentu.